

POGOVOR Z ANKO NOVAK

muzejsko svetovalko Gorenjskega muzeja v Kranju, dobitnico Valvasorjeve nagrade za življenjsko delo in Murkovega priznanja za življenjsko delo v etnološki muzejski stroki

Zakaj ste se se odločila za študij etnologije ?

V višjih razredih gimnazije sem resno mislila, da bom študirala biologijo. Pristala sem na etnologiji, ki je bila druga smer mojega zanimanja. Sestra moje sošolke je tedaj študirala etnologijo. Tako je bil vzpostavljen most iz domačih logov do šole, ki je bila sicer v širši javnosti in tudi meni neznana.

Etnolog je sam predstavnik kulture, ki je predmet njegovega opazovanja in preučevanja. Claude Levi-Strauss je zapisal, da je etnologija premišljanje kulture o sami sebi. Ali ima Vaš rojstni kraj kaj opraviti z Vašo odločitvijo za etnologijo ?

Vsekakor. Še kot otrok sem poslušala, kaj so se ljudje pogovarjali o Mrkunu in Ljubiču, našem župniku in učitelju, ki sta pred drugo svetovno vojno vneto zbirala narodopisno gradivo v Dobrepoljah. Zelo odmevna je bila pri nas radijska oddaja, ki jo je Ljubič pripravil z učenci "ponavljalne šole", kakor so imenovali zadnja dva razreda tedanje osnovne šole. Oddaje seveda nisem slišala, ker cela moja rojstna vas ni premogla radijskega aparata. Še danes pa znam verze, ki jih je nek fant govoril tedaj po radiu:

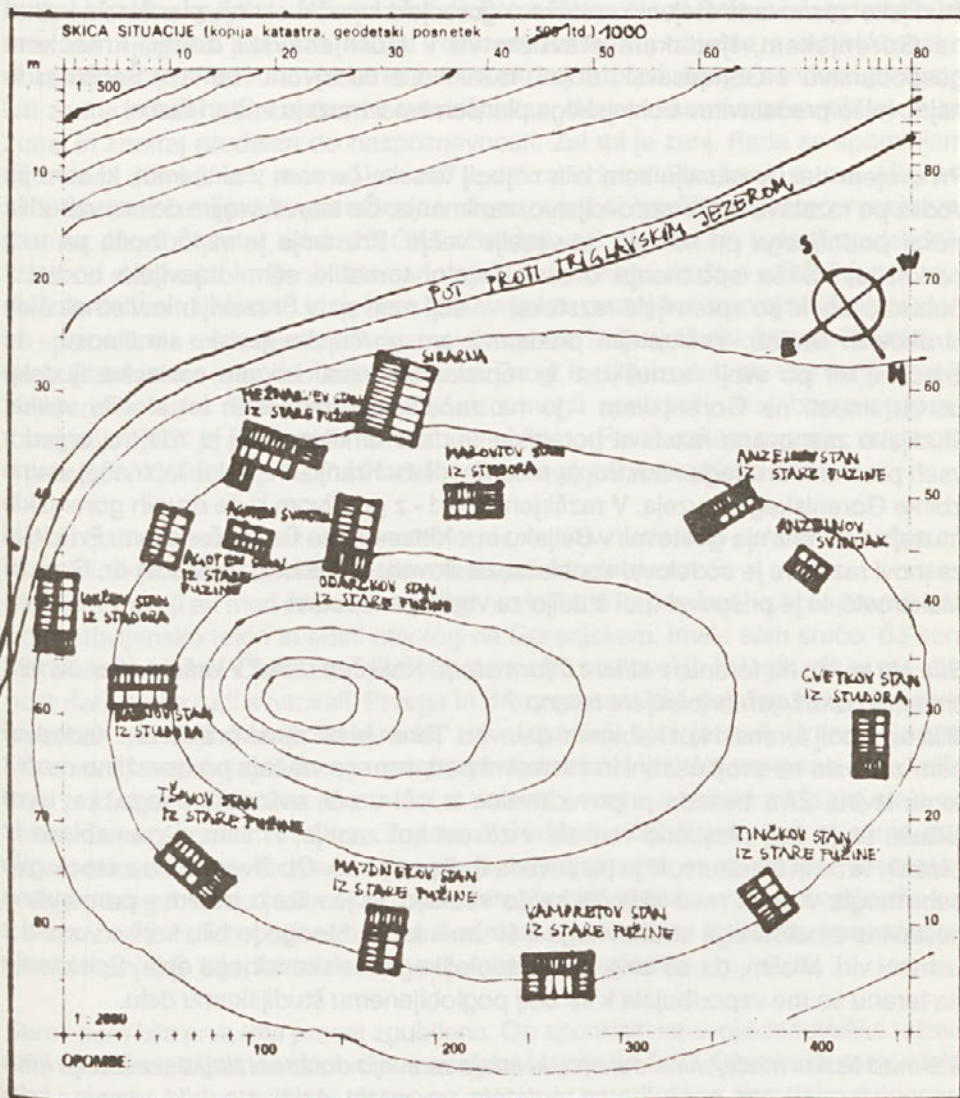
"Zdenski fantički
sa huj k' p'šički,
če zajca ujem^o
kasmat'ga pažr^o."

To je krožilo po vasi. Kasneje so mi prišle v roke knjige iz zbirke Etnografija velikolaškega okraja. Od vsega me je najbolj privlačila Ljubičeva Ljudska umetnost v Dobrepoljah. Mnoge lepote, ki jih je zbral in s svojimi risbami ponazarjal Ljubič v knjigi, so bile sestavni del mojega življenja, tudi okenska mreža z rojstne hiše moje mame in celo dekorativno oblikovana postelja iz moje rojstne hiše v Mali vasi, ki je bila tedaj še vedno sestavni del notranje opreme glavnega bivalnega prostora - hiše. Meni se je takrat zdelo, da sta Mrkun in Ljubič o dobrepoljski etnografiji že vse povedala. V študentskih letih sem bila usmerjena na Gorenjsko. Po študentski praksi v Poljanski dolini - realizirana je bila v organizaciji škofovloškega muzeja - sem tudi temo za svoje diplomsko delo izbrala s tega območja: Materialna kultura v Poljanski dolini. Šele kasneje sem se bolj zavzeto začela zanimati za posamezne etnološke segmente v svojem domačem kraju. Nekaj tega sem tudi že objavila.

V Gorenjskem muzeju v Kranju ste nastopila službo kustosa etnologa takoj po diplomi na Oddelku za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani in ste to ostala do upokojitve lani jeseni. V utemeljitvah za podelitev Valvasorjeve nagrade in Murkovega priznanja je bila poudarjena Vaša vsestranska skrb za preučevanje, muzejsko predstavljanje, dokumentiranje in ohranjanje kulturne dediščine. Vaše

delo resnično izraža tisto razumevanje nalog kustosa, kot jih vsebuje prvotni pomen te besede. Po eni strani ste se odzivala na potrebe terena, po drugi strani pa ste sistematično preučevala posamezne kulturne regije in kulturna področja Gorenjske (Bohinj, Gornjesavska dolina, vasi v okolici Kranja; stavbarstvo, planšarstvo, poslikano pohištvo, umetnost...). Kako ste uspela to uskladiti?

Ko sem prišla v Gorenjski muzej, je bila pglavitna naloga zbiranje in dokumentiranje gradiva na terenu. To je bila osnovna usmeritev muzejske politike vse do leta 1956, ko je Gorenjski muzej dobil svojega prvega kustosa etnologa. Zbirko je bilo treba šele narediti. Vanda Stefanciosa in Eva Rudolf sta zbirali v okolici Kranja, z Evo sem v študentskih letih tudi sama sodelovala v okolici Bleda in v Ratečah.

Situacijska skica planšarskega naselja na Dednem polju (risala ing. arh. Marija Cerar 1978).

S prihodom v muzej sem nadaljevala začrtano pot v Gornjesavski dolini, Moravški in Tuhinjski dolini in v Bohinju. Po vsaki terenski akciji je bila razstava. Tako smo spoznavali teren, gradivo, ki je tam ostajalo, sondažno smo se v živo spoznavali z različnimi segmenti etnološke vsebine.

Druga smer naših prizadevanj so bile tematske razstave, s katerimi smo predstavili posamezne sestavine ljudske kulture v širšem gorenjskem prostoru ali pa v posameznih geografsko in tudi kulturološko zaokroženih območjih. Ob pripravi takih razstav se je vsebinsko bogatila in kompletirala tudi zbirka predmetov. Raziskovalno delo je bilo sestavni del priprav na razstavo. Med najbolj poglobljene in študijsko zasnovane štejem razstave o gorenjski kmečki skrinji, planšarski kulturi na Gorenjskem, ljudskem stavbarstvu v Gornjesavski dolini, kmečkem gospodarstvu v Gornjesavski dolini, razstavo z naslovom Hrana v Šenčurju in najnovejšo predstavitev bohinjskega planšarstva v muzeju v Stari Fužini.

Pri svojem delu v muzeju sem bila najbolj vesela, če sem v skupinah, ki sem jih vodila po razstavi, čutila zadovoljstvo, zanimanje. Če sem s svojim delom vzbudila nekaj podobnega pri kolegih, je veselje večje. Priznanje je vzpodbuda pa tudi zadolžitev. Širša spoznanja o raziskovalni tematiki sem objavljala bodisi v publikacijah, ki so spremljale razstavo, v večji meri pa v Snovanjih in v etnoloških strokovnih revijah. Večkratnim predstavitvam gorenjske ljudske umetnosti - te značilne ter po svoji raznolikosti in reprezentativnosti bogate sestavine ljudske ustvarjalnosti na Gorenjskem - je na začetku osemdesetih let sledila velika, študijsko zasnovana razstava gorenjske ljudske umetnosti, ki je zdaj na ogled v vseh prostorih drugega nadstropja mestne hiše v Kranju, in je dobila značaj stalne zbirke Gorenjskega muzeja. V razširjeni obliki - z gradivom iz še drugih gorenjskih muzejev - smo z njo gostovali v Beljaku in v Kittsee-ju na Gradiščanskem. Pri idejni zasnovi razstave je sodeloval specialist za slovensko ljudsko umetnost dr. Gorazd Makarovič, ki je prispeval tudi študijo za vodič po razstavi.

Bila ste veliko na terenu, v stiku z informatorji. Kolikšen delež v Vašem strokovnem znanju in izkušnjah pripisujete terenu ?

Bila sem bolj terenski kot kabinetni delavec. Teren je bil zame pravi izziv. Kadarkoli sem zatavala na svoji osebni in strokovni poti, sem se vračala po osvežilno moč k temu izviru. Živa beseda pripovedovalca iz oči v oči, avtopsija vsega, kar sem slišala, se je bolj plastično vsekala v zavest kot znanje, ki sem si ga nabirala iz pisanih virov in literature, ki je pa seveda tudi potrebno. Ob živem stiku z etnologijo sem mogla v polni meri vključiti svojo intuicijo, ki je - tako mislim - pomembna sestavina etnološkega strokovnega inštrumentarija. Mnogo je bilo kritike v zvezi z ustnimi viri. Mislim, da so srce in kri etnološkega raziskovalnega dela. Spoznanja na terenu so me vzpodbujala k še bolj poglobljenemu študijskemu delu.

Ste med tistimi muzejskimi delavci, ki imajo za svojo dolžnost tudi osveščanje ljudi na terenu. Ali ste med ljudmi naletela na odziv, kdaj ste bila vesela, kdaj razočarana nad njimi ?

Osveščanje ljudi na terenu se je udejanjalo po eni strani zelo samodejno že z

etnologovo navzočnostjo, njegovo dejavnostjo med ljudmi. Precej sem pisala za Gorenjski glas in Snovanja. Prispevek v tej smeri je bila razstavna dejavnost ne le v muzeju v Kranju, tudi na terenu (Bohinj, Jesenice, Kranjska gora, Jezersko), s tem namenom smo vrsto let zapored pripravljali etnološke razstave na Gorenjskem sejmu v Kranju. Na Gorenjskem so k ohranjanju etnoloških predmetov vzpodbujali tudi v okviru turističnih izobraževalnih akcij, pa vendarle mislim, da sem s svojo dejavnostjo tudi sama prispevala k bolj osveščenemu odnosu do domačega izročila in tudi k nastajanju nekaterih domačih hišnih muzejčkov. Seveda je bil najslabši odziv v zvezi z ohranjanjem ljudskega stavbarstva. Zlasti v sedemdesetih letih so začeli ti spomeniki padati kot domine. Takrat je bil konservator na Zavodu za spomeniško varstvo v Kranju arhitekt Peter Fister. Na začetku sedemdesetih let smo na njegovo pobudo začeli reševati zanimive objekte z arhitektonsko dokumentacijo. Podkoren je bil leta 1972 skoraj tak, kakršnega so videli pred sto leti zadnji vozarji na poti čez Korenski prelaz. Do sredine osemdesetih let je bil zunaj in znotraj predelan do nespoznavnosti. Žal mi je zanj. Rada se spominjam zavzetosti domačinov, ko smo leta 1971 prvikrat odpirali Planšarski muzej v Bohinju. V kratkem času je bilo potrebno za silo usposobiti opuščeno sirarno v razstavnem prostor. Janez Škantar, mlekar iz GKZ v Srednji vasi, Martin Urh, tedanji predsednik krajevnih skupnosti in Cene Resman, tajnik turističnega društva v Bohinju so zavzeto skrbeli za to. Martin Urh je prva leta skrbel za muzej kot za svojo hišo. Nekateri so spoznali, da z muzejem odkrivamo spomenik življenju bohinjskega človeka, ki ga je planšarstvo značilno zaznamovalo. Drugi, bolj prizadeti ob vse večji agoniji planšarstva, se s takim reševanjem niso mogli sprijazniti. "Kaj bomo zdaj pa fotografije žrli?" je pripomnil domačin na obisku v Planšarskem muzeju, urejenem v prostorih, kjer so leta 1967 še izdelovali in nigovali velike hlebe sira.

Kaj pa odziv in podpora kolegov etnologov, tistih v muzejih in ostalih? Kakšne so vaše izkušnje s strokovnim zaledjem v skupnosti etnologov?

Bila sem v svoji eri med redkimi etnologi na deželi ali v provinci, kot bi se temu bolj po svetovljansko reklo in edini etnolog na Gorenjskem. Imela sem srečo, da sem bila blizu Ljubljane. Čutila sem potrebo po svojih stanovskih kolegih, da bi me vsaj poslušali, če ne tudi svetovali. Prvega in drugega sem bila deležna ob prijateljskih srečanjih pri Jaji (Mariji Makarovič, roj. Jagodic), kjer je tudi Horac (Gorazd Makarovič) vselej kaj tehtnega prispeval. Gorenjska ljudska umetnost je v veliki meri prežeta z vplivi stilne umetnosti; z nasveti s tem v zvezi sta mi vselej stala ob strani Cene Avguštin in Olga Zupan. Z Naškom Križnarjem sva posnela dva dokumentarna filma, še preden je s svojim vztrajnim delom ob podpori etnološke srenje dosegel, da se je filmska dokumentacija tudi institucionalno ovrednotila kot pomembna zvrst etnološkega dela. Sodelovanje z Ladom Knificem, konservatorjem iz Kranja, je bilo, lahko rečem, prijateljsko in vzgledno.

Sama sem bila prva leta precej zgubljena. Ob spominih na svoje začetniške težave sem rada sodelovala na sestankih muzejske sekcije pri SED. Ob mladih sem videla, da se zgodovina ponavlja in da mora vsakdo, ki se odloči za muzejsko delo, sam prebroditi težave in se usmeriti. V tem okviru sem se zavzemala za pouk etnološke muzeologije, saj se je z novimi teoretičnimi pogledi na stroko odpirala vrsta novih

vprašanj v pogledu zbirateljskega dela pa tudi v pogledu prezentacije; npr. kako najbolje predstaviti način življenja. Mislim, da je pomembna skupna akcija delavcev gorenjskega muzeja serija razstav z naslovom Gorenjski kraji in ljudje, pri kateri sem tudi sama izdatno sodelovala (zvezek 2, 3, 4).

Niste se zaprla v svoje delovno področje, ampak ste vedno spremljala razprave o novih smereh v širši etnološki stroki. V njih ste opazno sodelovala, kolegom in študentom etnologije pa ste bila vedno pripravljena pomagati s svojim znanjem in izkušnjami. Katero dogajanje v širši stroki ocenjujete kot uspešno, plodno?

V študentskih letih smo šteli za velik premik v etnologiji Strukturo slovenske ljudske kulture prof. Vilka Novaka. Sedemdeseta in osemdeseta leta so zaznamovana z velikimi premiki v naši stroki na teoretičnem in organizacijskem področju. To je čas združevanja strokovnih energij, generacij, prepletanja in konfrontacij različnih pogledov na stroko, čas skupnih projektov, žive publicistične dejavnosti in čas afirmacije etnologije v širši družbeni zavesti. Sodobna slovenska etnološka misel

Pri "južini" ob košnji na rovtu na Poljani pod Korenskimi sedlom (foto: A. Novak, 1972).

(etnologija mest, sodobnosti, družbenih skupin) je sicer rasla iz teoretičnih koncepcij prof. Vilka Novaka. Njeno širšo utemeljitev, dograditev, razčlenitev in živahno presajanje v prakso s poudarjanjem nekaterih prej bolj zanemarnjenih področij etnoloških raziskovanj je prispeval s svojim zavzetim delovanjem prof. Slavko Kremenšek. Svoj zenit v združevanju delovne vneme, znanja in izkušenj je doživela naša etnološka srenja ob pripravi vprašalnic za Etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja, delovnega priročnika za raziskave posameznih etnoloških tematik. V njih je zaobjeto vse, kar je do tistega časa vrednega dosegla naša etnologija in to v teoretičnem in metodološkem smislu. V vsaki vprašalnici je v uvodu podana opredelitev predmeta raziskovanja, navedena je izbrana literatura o njem, predstavljena je raziskovalna metodologija, nato pa sledijo vprašanja za terensko in arhivsko delo. Na tej osnovi se je mogel vsakdo odločiti za smer, ki mu je bila najbolj sprejemljiva in jo dograjevati. Vprašalnice so postale - priznajmo ali ne - pomembna opora pri raziskovalnem delu in gibalo živahne publicistične dejavnosti, ki jim je očitno sledila.

Veliki so premiki na področju konservatorskega dela. Stkala se je mreža mladih konservatorjev, ki čutijo potrebo po tesnem medsebojnem sodelovanju, izmenjavi izkušenj. Sedanje stanje in razmere v ohranjanju arhitekturne dediščine so jih prignale, da so napravili konec večletnim teoretičnim preišljanjem o potrebnosti in smiselnosti našega, slovenskega muzeja na prostem. Napravili so načrte za oblikovanje regionalnih slovenskih skansenov; v Rogatcu so to v določeni meri tudi že realizirali.

Kako danes gledate na etnologijo kot stroko in njen pomen v družbi ?

Etnologija je življenje samo. Zanimanje zanj nikoli ne ugasne. Spreminjajo se le zorni koti, pogledi. Nekateri pogledi ostanejo trajni, četudi se ne zmenimo zanje. Pravijo, da je letos oživel Vodnikov razglednik na Koprivniku, od koder se najbolj na široko odpre pogled na gorske vršace. V naši stroki so zgrajeni - na teoretičnem in praktičnem področju razgledniki za širok razgled na etnološke poljane. Če bodo zrasli novi, bodo pogledi bogatejši. Starih ne kaže podirati. Naj se sami izkažejo ali bodo preživeli ali ne. Vsako drevo ima svoje korenine.

V Ljubljani, junij 1993

Z Anko Novak se je pogovarjala Mojca Ravnik.